

جامعه‌شناسی امنیتی عراق
نعارضات ساختاری در دولت – ملت‌سازی عراق و
تأثیر این بر امنیت این کشور از ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۵

مؤلفان

علی گلچین

رضا امیری مقدم

دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی

معاونت پژوهش و تولید علم

مؤسسه چاپ و انتشارات

۱۳۹۷

سرشناسه	:	گلچین، علی، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	:	جامعه‌شناسی امنیتی عراق: تعارضات ساختاری در دولت - ملت‌سازی عراق و تأثیر آن بر امنیت این کشور از ۲۰۰۳ - ۲۰۱۵ / نویسندگان علی گلچین، احمد امیری‌مقدم.
مشخصات نشر	:	تهران: دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی، مؤسسه چاپ و انتشارات، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۲۷۲ ص. ش. ۳۹۷
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۲۵۳.
موضوع	:	عراق - سیاست و حکومت - قرن ۲۱م.
موضوع	:	Iraq - Politics and government - 21st Century
موضوع	:	امنیت ملی - عراق
موضوع	:	National Security - Iraq
شناسه ارده	:	امیری مقدم، احمد، ۱۳۴۰ -
شناسه افزوده	:	دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی، مؤسسه چاپ و انتشارات
رده‌بندی کنگره	:	۱۳ ج ۲ / گ/۸۸/۶۵/۹۷ DS۷۹
رده‌بندی دیویی	:	۹۵۶/۷۰۴۴۳
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۰۵۹۴۰

مشخصات:

عنوان: جامعه‌شناسی امنیتی عراق: تعارضات ساختاری در دولت - ملت‌سازی عراق و تأثیر آن بر امنیت

این کشور از ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۵

مؤلفان: علی گلچین، رضا امیری مقدم

ناشر: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷

نوبت چاپ: اول

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۸۵-۳۰-۶

«تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلی یا جزئی به هر صورت (چاپ، فتوکپی،

صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.»

تلفن: ۲۲۴۶۹۷۳۹

تهران: صندوق پستی ۱۴۳۸-۱۶۷۶۵

مقدمه ناشر

در عرصه سیاست کشمکش میان گروه‌ها و نیروهای مختلف جامعه به بروز شکاف منجر می‌شود. شکاف‌های اجتماعی به معیار و مرزهایی دلالت دارند که گروه‌های اجتماعی را از یکدیگر جدا می‌سازد و یا آنها را رو در روی یکدیگر قرار می‌دهد. پیدایش هر تعارض به‌عنوان یک درگونی مهم سیاسی و اجتماعی بر وضعیت شکاف‌ها و پارگی‌های موجود اثرگذار بوده و موجب می‌گردد برخی شکاف‌ها فعال یا غیرفعال گردد. شکاف‌های اجتماعی بیانگر خطوط تمان و تعارض است که بر سر اعتقادات، منافع، جهت‌گیری‌ها و عملکردهای مختلف فعال یا مؤثر که در سالج جامعه وجود دارد.

قومیت، مذهب، طبقه، جنسیت در ساختار سیاست می‌توانند به‌عنوان خاستگاه تعارضات و شکاف‌های سیاسی و اجتماعی برشمرده شوند. شکاف‌ها از منظر تأثیرگذاری سیاسی و امنیتی به مواردی چون شکاف ساختاری، شکاف‌های بازنمایی، شکاف‌های قومی و زبانی، شکاف‌های مذهبی تقسیم می‌شوند و گاه شکاف‌ها به لحاظ تاریخی و صورت‌بندی، به متراکم و متقاطع منقسم می‌گردند. تبیین تعارضات و شکاف‌های اجتماعی و سیاسی و تأثیرات آن بر امنیت ملی هر کشور نیازمند شناخت زمینه‌های شکل‌گیری تعارض و تعمیق آن است که به اشکال مختلفی ظهور می‌یابد.

عراق کشوری با تمدن کهن و باستانی که در منطقه راهبردی غرب آسیا با توانمندی‌های بالا، سلطه استعمار و سابقه اشغال سرزمینی، با تجربه چند صد ساله حاکمیت عثمانی بر آن، و مبارزه مردم با رهبریت علمای نجف را در پیشینه تاریخی خود دارد.

تعریف استراتژی‌های قومی از سوی انگلیس این استعمار پیر، و پیش از آن اقدامات نظامی

و سیاست‌های یکسان‌سازی مذهبی و قوم‌ستیزی عثمانی‌ها در عراق با ایفای نقش انگلیس در ایجاد حاکمیت‌های منطقه‌ای به تکمیل الگویی برای کشورهای این منطقه منجر شد.

عدم تشکیل مفهوم هویت ملی و شهروندی به عنوان مشخصه اصلی دولت - ملت‌های مدرن در این کشور و وجود شکاف‌های قومی - مذهبی در عراق موجب شکل‌گیری و برجستگی تعارضات هویتی در عرصه‌های قومی و فرقه‌ای این کشور شده و عوامل تاریخی - سیاسی و عملکردی این تعارضات را تقویت کرده است. این نادیده‌انگاری حقوق اقوام و ادوار تاریخی و فقدان برنامه‌ای برای کاهش شکاف‌ها و تعارضات، به پارگی‌های اجتماعی و سیاسی منجر شده است. به عبارتی، افزون بر وجود شکاف قوی مذهب‌محور سنی - شیعه، شکاف قوم‌محور عرب - کرد به مرور ایام به بروز شکاف سوم با محوریت اقتصاد - توسعه - طبقات منتج شده است.

اینکه بدانیم زمینه‌های سیاسی و اجتماعی تعارضات در عراق چیست و این تعارضات چگونه به شکاف‌های سیاسی و اجتماعی تبدیل شده و وضعیت امنیت در دوره‌های مختلف برای اقوام و مذاهب چگونه بوده است، کمک می‌کند تا شناخت تعارضات ساختاری مؤثر بر دولت - ملت‌سازی عراق جدید تسهیل شده و راهکارها و روش‌هایی را برای کاهش شکاف و تعارض و دستیابی به امنیت در عراق را پیش‌رو می‌گذارد. این مباحث به کارگزاران سیاسی و امنیتی در ایجاد و توسعه شناخت بسترهای تعارض و شرایط محقق شدن امنیت در این عرصه در کشور عراق ایده داده و راهبردهای منطقی را پیش‌روی آنان خواهد گذاشت.

امید است این کتاب رضایت فرهیختگان سیاسی - امنیتی را تأمین نماید و در غنابخشی به مطالب آن ما را یاری نمایند.

معاونت پژوهش و تولید علم

فهرست مطالب

۱۷	پیش گفتار
۲۷	فصل اول: نظر، های تعارض و شکاف اجتماعی
۲۷	تعارض
۲۷	ماهیت تعارض
۲۸	عناصر کلیدی تعارض
۲۸	انواع تعارض
۲۹	فرایند و مراحل شکل گیری تعارض
۲۹	مرحله اول: پیش زمینه های تعارض (مخالفت ها، بنابر)
۳۰	مرحله دوم: شناخت تعارض
۳۱	مرحله سوم: تعارض آشکار (رفتار)
۳۱	مرحله چهارم: پیامدهای تعارض (رهاوردها)
۳۱	نتایج ویرانگر تعارض غیر کارکردی
۳۲	ساختار اجتماعی
۳۲	شکاف
۳۳	انواع شکاف طبقاتی
۳۴	شکاف های اقتصادی اجتماعی و کشمکش های سیاسی
۳۴	دولت - ملت
۳۴	تعریف و پیشینه واژه ملت

۳۵	قومیت
۳۵	خشونت و تحرکات هویتی قوم و مذهب
۳۷	امنیت
۳۷	تعریف لغوی
۳۷	تعریف اصطلاحی
۳۸	حوزه‌های امنیت
۳۸	امنیت ملی
۴۱	فصل دوم. مبانی نظری تعارضات قومی و مذهبی
۴۱	مقدمه
۴۲	بررسی رابطه تعارض و شکاف
۴۴	مفهوم‌بندی شکاف‌های اجتماعی
۴۵	شکاف‌های اجتماعی و انواع آن
۴۵	شکاف ساختاری
۴۶	شکاف‌های تاریخی
۴۶	شکاف قومی - زبانی
۴۶	شکاف‌های مذهبی
۴۷	تقسیم‌بندی شکاف‌ها از نظر شیوه صورت‌بندی و ترکیب
۴۷	شکاف‌های متراکم
۴۸	شکاف‌های متقاطع
۴۸	ساخت جوامع بر حسب شکاف‌ها
۴۸	جامعه تک‌شکافی متقاطع
۴۹	جامعه دو‌شکافی متوازی
۴۹	جامعه تک‌شکافی متراکم
۴۹	جامعه دو‌شکافی متقاطع

۴۹	جامعه سه‌شکافی متقاطع.....
۵۰	پیامدهای امنیتی فعال و متراکم شدن شکاف‌های اجتماعی.....
۵۱	صورت‌بندی شکاف‌ها.....
۵۲	تعدد شکاف‌ها.....
۵۳	ماهیت شکاف‌ها.....
۵۵	تبیین مفهومی واژه دولت - ملت.....
۵۶	دولت - منته تهدید.....
۵۹	نتیجه‌گیری.....
۶۱	فصل سوم: زمینه‌های تاریخی، رکاف و تعارضات ساختاری عراق.....
۶۱	مقدمه.....
۶۳	حاکمیت عثمانی.....
۶۴	زمینه‌های شکل‌گیری و تعمیق تعارضات قوه، مذهبی و فرهنگی.....
۶۵	اقدامات ضدفرهنگی و ملیت‌اریزه‌سازی عراق.....
۶۵	سیاست یکسان‌سازی مذهبی عثمانی در عراق.....
۶۸	شیعه‌ستیزی.....
۶۸	قوم‌ستیزی کردی.....
۶۹	حاکمیت انگلیس.....
۶۹	شکست عثمانی و حضور استعمار انگلیس در عراق.....
۶۹	تجزیه عثمانی و شکل‌گیری دولت‌های جدید.....
۷۰	سایکس - پیکو.....
۷۲	کنفرانس صلح ورسای.....
۷۲	پیمان سور.....
۷۳	معاهده لوزان.....
۷۵	ابعاد سیاست‌های فرهنگی، قومی و استعماری انگلستان.....

- ۷۵ ساخت حکومت فرمایشی
- ۷۷ تجزیه مناقشه برانگیز حاکمیت عثمانی
- ۷۸ تسلط بر منابع انسانی
- ۷۸ تسلط بر منابع مادی
- ۷۹ تغییر در معادلات جنگ جهانی
- دوران پادشاهی و قیمومیت انگلیس بر عراق:
- ۷۹ تحکیم تعارضات و تعمیق شکاف‌ها ۱۲۹۸-۱۳۱۰ ش. (۱۹۲۰-۱۹۳۲).....
- ۸۱ سیاست مشروطیت: راهبرد سیاسی و نظامی انگلیس در عهد پادشاهی
- ۸۱ بی‌طرفی مغرضانه انگلستان در اختلافات مذهبی به نفع اهل سنت
- ۸۳ سکوت در برابر اقدامات نسل‌کشی و تسویه مذهبی توسط اهل سنت
- ۸۷ سیاست مذهبی و فرهنگی ضد شیعی و ایرانی انگلستان
- ۸۸ قانون تابعیت: تبعیض اجباری حقوقی علیه شیعیان و کردها
- ۹۲ سیاست اجتماعی ضد قوم کرد
- ۹۳ دولت‌سازی و نهادینه شدن تعارضات ساختاری
- ۹۵ نتایج حضور استعماری انگلیس در زمان پادشاهی
- ۹۷ تعمیق تعارضات و زمینه‌های سقوط نظام پادشاهی
- ۹۷ ناتوانی در دولت - ملت‌سازی
- ۹۸ انسداد سیاسی در نتیجه تعارض حاکمیت با نسل جدید
- ۱۰۲ شکاف اقتصادی و اجتماعی و تأثیر آن بر تعارضات
- ۱۰۴ عوامل خارجی و تأثیر آن در ایجاد نظام جمهوری
- ۱۰۴ امواج ناسیونالیسم عربی
- ۱۰۵ عوامل منطقه‌ای و بین‌المللی
- ۱۰۶ رقابت آمریکا و انگلیس در منطقه
- ۱۰۶ ملی شدن صنعت نفت در ایران
- ۱۰۷ کودتای ۱۹۵۸ عراق و دوران جمهوری

تعارض ساختار ناسیونالیسم عربی با دولت - ملت سازی عراقی.....	۱۰۸
تشدید شکاف «مذهب» و «قوم» محور.....	۱۱۰
عبدالسلام عارف و سیاست فرقه‌ای ضد شیعه.....	۱۱۰
سایه سیاست بعث بر تثبیت شکاف‌های قومی و مذهبی.....	۱۱۳
انزای سیاسی شیعه.....	۱۲۰
تبعض فرهنگی و اجتماعی بر شیعیان.....	۱۲۲
تحکیم «ارتقاء جایگاه اقلیت اهل سنت».....	۱۲۵
در پیش رفتن سیاست دشمنی با ایران برای اعمال حاکمیت بلامنازع.....	۱۲۹
سیاست منزوی بازی کردها.....	۱۳۰
تمایلات استقلال طلبانه کردی: تشدید تعارضات ساختاری در عراق.....	۱۳۵
ایجاد حکومت خودمختار کردها در کردستان عراق.....	۱۳۷
چالش‌های منطقه‌ای و بین‌المللی رژیم بعد و زمینه‌های سقوط.....	۱۳۹
جنگ طلبی صدام حسین علیه جمهوری اسلامی ایران و سکوت جهانی.....	۱۳۹
توسعه طلبی صدام علیه کویت و دخالت آمریکا.....	۱۴۰
انقلاب داخلی و پاسخ سرکوب گرایانه صدام علیه کردها.....	۱۴۱
استمرار ماجراجویی صدام و زمینه سازی برای حضور بیگانگان در عراق.....	۱۴۲
بازده سپتامبر و حمله آمریکا به عراق.....	۱۴۳
روند دولت سازی در عراق نوین و بروز نشانه‌های تعارضات.....	۱۴۴
فصل چهارم: ابعاد قومی و مذهبی واگرایی در عراق.....	۱۴۹
مقدمه.....	۱۴۹
بسترهای تعارض و شکاف در جامعه عراق.....	۱۵۰
حوزه تاریخی: فقدان تجربه تاریخی مشترک.....	۱۵۰
حوزه سیاسی.....	۱۵۱
تعارضات سیاسی نخبگان: از تعارضات ذهنی تا اختلافات عینی.....	۱۵۱

- ۱۵۳..... ناهمگونی نظام سیاسی فعلی با واقعیت ساختاری کشور
- ۱۵۴..... فقدان رهبری فراگیر
- ۱۵۶..... ابهامات توزیع قدرت و نقش آن در فعال شدن شکاف‌های متراکم
- ۱۵۸..... نظام انتخابات
- ۱۵۹..... حوزه حاکمیتی
- ۱۵۹..... فدرالیسم و مسئله تمرکززدایی
- ۱۶۱..... ابهامات حقوقی و قانونی اقلیم و طرح فدرال
- ۱۶۶..... تداخل اختارات حاکمیتی دولت مرکزی و فدرال
- ۱۶۹..... آینده وضعیت اجرای طرح اقلیم در مناطق کردنشین عراق
- ۱۷۲..... حوزه حقوقی و قانونی
- ۱۷۲..... ابهامات و تعارضات در اصول قانون اساسی عراق
- ۱۷۳..... شکاف و تعارضات در مقدمه قانون اساسی اقلیم کردستان
- ۱۷۶..... ابهامات اصل ۱۴۰ قانون اساسی عراق
- ۱۷۸..... ابهامات تقسیم قدرت و منافع در قانون
- ۱۸۰..... حوزه اجتماعی
- ۱۸۰..... تغییرات سیاسی و تأثیر آن بر مسائل طایفه‌ای و فرقه‌ای
- ۱۸۲..... اشغالگری و نقش آن در نهادینه شدن بسترهای ناسی
- ۱۸۳..... حوزه فرهنگی
- ۱۸۳..... رسانه و تعمیق شکاف فرهنگی - سیاسی
- ۱۸۴..... ارتباطات سیمار و فضای مجازی
- ۱۸۵..... فرهنگ‌های جدید و تعمیق تعارضات
- ۱۸۶..... حوزه هویتی
- ۱۸۷..... فقدان درک هویت ملی مشترک و فراگیر
- ۱۸۹..... نزاع هویت ملی و هویت‌های خرد
- ۱۹۱..... شیعیان و هویت

۱۹۲	کردها و هویت.....
۱۹۵	اهل سنت و هویت.....
۱۹۶	حوزه نظامی.....
۱۹۷	ریشه‌ها و عوامل خارجی تعارضات و شکاف‌های ساختاری.....
۱۹۷	تأثیر پذیری عراق از نظام بین‌الملل.....
۱۹۹	حضور باز یگران خارجی مداخله‌گر.....
۲۰۱	تأثیرات مازخ و شکاف‌ها بر وضعیت امنیت.....
۲۰۳	امنیت سیاسی.....
۲۰۶	امنیت اجتماعی و فرهنگی.....
۲۰۸	امنیت اقتصادی.....
۲۱۲	امنیت روانی.....
۲۱۴	ناامنی‌های حاصل از حضور غیرمستقیم اغالگران در عراق.....
۲۱۷	طرح‌های آینده عراق و راهکارهای پیرو.....
۲۱۷	طرح آمریکایی جو بایدن: تشکیل سیستم فدرالی در عراق.....
۲۲۱	تعارضات ساختاری عراق و طرح ایده «الگوی سه گانه».....
۲۲۷	آینده عراق در فرض عدم کاهش تعارضات و شکاف‌ها.....
۲۳۲	طرح پیشنهادی کاهش تعارضات و شکاف‌های ساختاری: الگوی «وحدت ملی».....
۲۳۴	حوزه حقوقی و قضایی.....
۲۳۵	حوزه سیاسی و بین‌المللی.....
۲۳۷	حوزه نظامی - امنیتی.....
۲۳۷	حوزه اجتماعی - فرهنگی.....
۲۳۹	حوزه اقتصادی و رفاهی.....
۲۴۱	فصل پنجم: چشم‌انداز تعارض در جامعه عراق و مدیریت امنیتی آن.....
۲۴۱	مقدمه.....

- ۲۴۳..... دوران عثمانی: بنیان‌گذاری تعارضات ساختاری.
- ۲۴۳..... دوره قیمومیت انگلیس: تثبیت تعارضات.
- ۲۴۴..... دوره پادشاهی، استمرار رویکرد انگلیس.
- دوره جمهوری اول (عبدالکریم قاسم و عبدالسلام عارف) ۱۹۶۸-۱۹۵۸:
- ۲۴۵..... تعمیق تعارضات و تقویت شکاف‌های قومی - مذهبی.
- دوره جمهوری دوم با حاکمیت بعثی‌ها از ۱۳۴۶ تا ۱۳۸۲ (۱۹۶۸-۲۰۰۳):
- ۲۴۶..... تشدید تعارضات و تراکم شکاف‌ها.
- تحولات ۲ و ۳ و مدل جدید دولت - ملت‌سازی عراق:
- ۲۴۷..... فعال شدن شکاف‌ها و بروز تقابل و خشنونت.
- ۲۴۹..... راهکار خروج از بحران و کاهش تعارضات.

۲۵۳..... منابع.